

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВСЕОСЯЖНОГО ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті сформульовано передумови та тенденції сучасного цивілізаційного розвитку економіки. Проаналізовано нові підходи до оцінювання рівня економічного розвитку країн на основі методології міжнародних організацій (МВФ, ООН, ВЕФ). Визначено типи економічного зростання. Виокремлено та пояснено зміст всеосяжного економічного зростання.

Ключові слова: економічний розвиток, економічне зростання, всеосяжне економічне зростання, сталий розвиток, національна економіка, конкурентоспроможність, індекс всеосяжного розвитку, цілі розвитку тисячоліття.

I. Вступ

Сьогодні зміст та рівень економічного зростання національної економіки країни, зокрема України, є “критерієм економічного розвитку”. Водночас економічний розвиток будь-якого соціально-економічного простору потрібно розглядати як незворотні та спрямовані якісні зміни складно організованої системи, що саморозвивається [6]. Отже, економічний розвиток є суперечливим, а тому непрямолінійним висхідним процесом. Розвиток характеризується нерівномірністю, включаючи періоди зростання та спаду, кількісні і якісні зміни в економіці тощо. А економічне зростання є важливим етапом “життєвого” циклу розвитку національної економіки. Підкреслимо, що економічне зростання як запорука соціально-економічного розвитку країни відображає ефективність соціально-економічної системи країни.

Теоретико-методичні розробки щодо економічного розвитку та зростання національної економіки досліджувало багато науковців, зокрема: А. Гальчинський, В. Геєць, З. Герасимчук, М. Дайламі, А. Дарешвар, Б. Кабаці, С. Кузнець С. Мочерний, В. Томас, М. Шніцер, Й. Шумпетер та ін. Однак питання всеосяжного економічного розвитку та зростання глибоко не вивчені українськими авторами.

II. Постановка завдання:

- сформулювати передумови та тенденції сучасного цивілізаційного розвитку економіки;
- проаналізувати нові підходи до оцінювання рівня економічного розвитку країн на основі методології міжнародних організацій;
- визначити типи економічного зростання;
- виокремити та пояснити зміст всеосяжного економічного зростання.

III. Результати

Вирішення проблеми економічного зростання лежить у площині створення відповідних основ соціально-економічного прогресу

суспільства, перспектив зростання національного багатства та добробуту кожної людини. Тому досягнення стійкого економічного зростання є ключовим елементом стратегії розвитку української економіки, загальним орієнтиром економічної політики держави [4, с. 131].

Доречно комплексно розглядати категорію “економічного зростання” як довготермінову тенденцію збільшення обсягів сукупного виробництва, яке відбувається в умовах структурної перебудови економіки країни відповідно до нормативних вимог технологічного та соціального прогресу, а також підвищення ефективності відтворювальних процесів [4, с. 132]. Динаміка й масштаби соціально-економічного розвитку країн світу надають змогу розуміти поняття “економічне зростання” як досягнення вищого ступеня розвитку економічної системи завдяки вдосконаленню структури економіки, технологій, суспільного продукту та інтенсифікації суспільного виробництва протягом певного періоду часу, що знаходить свій прояв у позитивній динаміці ключових показників національних рахунків, виробничих можливостей і соціально-економічних стандартів [2, с. 69].

Для сучасного розвитку світової економіки, за оцінками Міжнародного валютного фонду [3], характерне зростання світової економіки на 3,8% у 2017 р. – найвищі темпи з 2011 р. Збільшення обсягів світових інвестицій і торгівлі тривало в другій половині 2017 р. Зважаючи на раніше сприятливі фінансові умови, очікується, що темпи світового зростання досягнуть рівня 3,9% як у 2018 р., так і в 2019 р.

Сучасний порядок сил, за оцінками Міжнародного валютного фонду [11], визначається, насамперед, економічною міццю провідних розвинутих країн (Канада, Італія, США, Франція, Японія, Німеччина, Об'єднане Королівство Великобританія), які дають 30,6% світового ВВП, 33,8% світової торгівлі товарами та послугами й у яких проживає 10,4% населення світу.

Зокрема, зростання реального ВВП національної економіки України у 2017 р. становило 2,5%, а частка регіональної групи країн СНД (куди включено Україну) у світовому ВВП – 4,5%.

У новому тисячолітті валовий внутрішній продукт, золотовалютні резерви, обсяги зовнішньої торгівлі чи іноземних інвестицій уже не є головними критеріями рівня розвитку країни та її національної економіки. Зокрема, Організацією Об'єднаних Націй у 2000 р. сформульовано концепцію рамкового механізму “Цілей розвитку тисячоліття” з метою боротьби зі злиденністю населення світу. Рамковий механізм визначає вісім цілей та широкомасштабні практичні кроки, які дають можливість поліпшити умови жит-

тя й перспективи розвитку людей у всьому світі.

За 15 років реалізації концепції одним із головних досягнень стало виведення зі стану крайньої бідності більше ніж 1 млрд людей.

Так, у доповіді ООН за 2015 р. “Цілі розвитку тисячоліття” зроблено висновок, що нині має бути сформована “нова велика програма, спрямована на перетворення світу з метою задоволення потреб людини та вимог щодо економічних перетворень і одночасно націлена на захист природного середовища, забезпечення миру і реалізацію прав людини. Основу цього порядку денного становлять завдання сталого розвитку, яке повинно стати реальністю для кожної людини на нашій планеті” (табл. 1) [5].

Таблиця 1

Реалізація концепції ООН “Цілі розвитку тисячоліття” за 2000–2015 рр.

Цілі розвитку тисячоліття	Практичні результати досягнення
Ліквідація крайньої бідності й голоду	У всьому світі кількість людей, що живуть за межею бідності, скоротилася більше ніж на половину, зменшившись з 1,9 млрд осіб у 1990 р. до 836 млн осіб у 2015 р. Найбільше зростання спостерігалось з 2000 р.
Забезпечення загальної початкової освіти	Кількість дітей молодшого шкільного віку, які не відвідують школи, в усьому світі знизилася майже на половину – з 100 млн у 2000 р. до майже 57 млн у 2015 р.
Заохочення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок	Коефіцієнт охоплення початковою освітою в Південній Азії у 2015 р. становить 103 проти 74 у 1990 р., тобто сьогодні на кожні 100 зарахованих хлопчиків припадає 103 дівчинки. За 1991–2015 рр. частка жінок з нестабільною зайнятістю в загальній кількості працевлаштованих жінок зменшилася на 13 процентних пунктів. Кількість жінок – членів парламенту збільшилася у майже 90% з 174 країн, за якими є дані за останні 20 років
Скорочення дитячої смертності	Коефіцієнт смертності серед дітей у віці до п'яти років у всьому світі знизився більше ніж наполовину, скоротившись з 90 до 43 смертей на 1000 живонароджених за 1990–2015 рр. У 2013 р. близько 84% дітей у світі отримали щонайменше одну дозу вакцини проти кору, тоді як у 2000 р. цей показник дорівнював 73%
Поліпшення охорони материнства	З 1990 р. коефіцієнт материнської смертності в усьому світі скоротився на 45% (у 2013 р.); основне скорочення спостерігалось з 2000 р. (на 36%)
Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями	За 2000–2013 рр. кількість нових випадків ВІЛ-інфікування скоротилося приблизно на 40%, приблизно з 3,5 млн до 2,1 млн осіб. За 2000–2015 рр. запобігли більше ніж 6,2 млн смертей від малярії, зокрема, серед дітей у віці до п'яти років у країнах Африки на південь від Сахари. Згідно з оцінками, захворюваність малярією в світі знизилася на 37%, а смертність – на 58%. Упродовж 1990–2013 рр. коефіцієнт смертності від туберкульозу скоротився на 45%, а коефіцієнт поширеності цього захворювання – на 41%
Забезпечення екологічної стійкості	З 1990 р. озоноруйнівні речовини були практично повністю ліквідовані; очікується, що озоновий шар відновиться до середини поточного сторіччя. У 2015 р. 91% жителів планети використовує поліпшені джерела питної води, тоді як у 1990 р. їх частка становила 76%
Формування глобального партнерства з метою розвитку	За 2000–2014 рр. обсяг офіційної допомоги з метою розвитку, наданої розвинутими країнами, зріс у реальному вираженні на 66%, досягнувши 135,2 млрд дол. США. Наявність доступу до Інтернету зросла з трохи більше ніж 6% населення світу в 2000 р. до 43% у 2015 р. У результаті до глобальної мережі контенту та додатків підключені 3,2 млрд осіб

Джерело: сформовано за матеріалами [5].

Всесвітній економічний форум аналізує рівень розвитку національних економік за рівнем національної конкурентоспроможності у глобальному масштабі як сукупність інститутів, політик та факторів, які визначають рівень продуктивності. Так, за оцінками 2017–2018 рр. [9], серед 137 національних економік найвищий рейтинг глобальної конкурентоспроможності досягли Швейцарія, США, Сінгапур, Нідерланди та Німеччина. Україна ж посідає 81-ше місце, піднявшись на чотири позиції порівняно з минулим роком. У цілому Індекс глобальної конкурентоспроможності вимірює фактори, що сприяють довгостроковому зростанню та процві-

танню протягом більш ніж чотирьох десятиліть, що дає можливість визначати проблеми, які підлягають вирішенню, і сильні сторони, на яких потрібно будувати стратегії економічного зростання своїх країн.

Стимулювання економічного зростання, підтримка його темпів на стабільному та оптимальному рівні є однією з найважливіших довгострокових цілей економічної політики уряду будь-якої країни протягом останніх десятиліть. Економічне зростання й економічний розвиток – дві категорії, які залежать як від економічних, так і неекономічних факторів. Дослідження цих понять та показників, які їх характеризують, дають можли-

вість оцінити реальний стан національної економіки, розробити ефективну державну економічну політику, зробити більш результативними регуляторні й координуючі економічні функції держави [6, с. 66].

Економічне зростання є важливою умовою розвитку, адже, з одного боку, пов'язане з позитивною динамікою зміни абсолютних та відносних показників реального ВВП (на душу населення), а з іншого – з формуванням економічних, соціальних і природних умов для забезпечення якісних змін рівня та якості життя населення. Сьогодні постало питання про визначення нових якостей економічного зростання, що спрямовані не лише на розвиток виробництва, а й на розвиток “індустрії добробуту”, який розглядається як комплекс галузей економіки та сфер економічної діяльності, спрямованих на забезпечення високого рівня життя населення [6, с. 67].

Науковці [4], узагальнюючи, пропонують типізувати економічне зростання за ознаками:

- 1) залежно від того, завдяки чому відбувається розширене відтворення, виділяють екстенсивне та інтенсивне економічне зростання;
- 2) за темпами збільшення головних економічних показників – повільне, стає й бурхливе;
- 3) за тривалістю й рівнем стабільності – еволюційне та революційне;
- 4) відповідно до чинного законодавства – легальне, тіньове й кримінальне;
- 5) за характером взаємодії національної та світової економіки – експортрозширювальне, імпортоване й імпортозаміщувальне.

Сучасні концепції економічного розвитку та економічного зростання, на відміну від традиційних, заснованих на розширеному відтворенні “класичних” факторів виробництва, базуються на “гуманістичній”, “антропогенній” парадигмі. Тому такі типи національних моделей економічного розвитку, як інвестиційний, інвестиційно-інноваційний, інноваційний, сталий тощо розвиток, перестали бути актуальними через зміну підходів до розуміння кінцевого результату економічного розвитку – якісно нового рівня економічного зростання.

Зокрема, кінцевим результатом (цілями) економічного розвитку для цих типів визначено: зростання капіталомісткості національної економіки та інвестиційної привабливості, зростання інвестиційної привабливості за рахунок наукомісткості й технологізації економіки, зростання рівня інноваційності галузей економіки та підвищення їх технологічної оснащеності, зростання якості життя населення й підвищення екологізації суспільства відповідно.

Якісно новим ознакам позитивного розвитку, на наш погляд, відповідає такий тип

економічного зростання, як всеосяжне, головними критеріями якого мають бути власне соціально-економічні фактори економічного розвитку, зокрема такий вид зростання має водночас залежати від соціально-економічних факторів якості життя населення та стимулювати їх.

Одним із підходів щодо змісту всеосяжного економічного зростання є тлумачення його як зростання, яке створює можливості для всіх прошарків населення й більш справедливо розподіляє в суспільстві переваги від збільшення добробуту як у грошовому, так і в негрошовому вираженні [1]. Експерти Світового банку і МВФ визначають всеосяжне економічне зростання як стійке економічне зростання, основною метою якого є скорочення бідності й нерівності [8].

На рівні політики стимулювання економічного розвитку національних економік Всесвітнім економічним форумом запропоновано розглядати всеосяжне економічне зростання в контексті формування стратегії досягнення синергії економічного зростання економіки країни та масштабу стандартів життя країни. Всеосяжне зростання можна розуміти як стратегію збільшення масштабів досягнення найвищої економічної ефективності в загальному результаті розвитку суспільства (населення) країни, тобто розширення економічних можливостей та процвітання [10].

У Звіті Всесвітнього економічного форуму “The Inclusive Growth and Development Report” (далі – Звіт ВЕФ) визначено основні детермінанти (індикатори) показника всеосяжного економічного зростання для країни. Так, всеосяжне зростання, з погляду формування державної економічної політики, охоплює сім основних складових (індексів): рівень освіти та професійних навичок; сферу базових послуг та інфраструктуру; корупцію та платежі для підприємництва; фінансову участь інвестицій у реальній економіці; рівень формування капіталу та підприємництва; зайнятість та оплату праці; податкові платежі, а також 15 субіндексів, які описують спектр структурних факторів, які особливо впливають на широту участі соціальних факторів в економічному розвитку економіки країни та переваги економічного зростання. Так, у Звіті ВЕФ за 2018 р. за показниками всеосяжного зростання та розвитку серед розвинутих країн світу перші місця отримали Норвегія, Ісландія та Люксембург, серед країн з ринком, що розвивається, – Литва, Угорщина, Азербайджан – Україна посідає 49-те місце.

На рівні інтеграційних групувань досягнення нової якості економічного зростання визначено в стратегії економічного розвитку Європейського Союзу. Зокрема, це покладено в основу досягнення цілей Стратегії

соціально-економічного розвитку Євросоюзу на період до 2020 р. "Європа 2020: Стратегія інтелектуального, сталого й всеосяжного зростання" (Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth). Так, "всеосяжне зростання" визначено як досягнення рівня розвитку економіки з високим рівнем зайнятості працездатного населення, що забезпечує "вирівнювання" ("конвергенцію", "згуртування") соціальних і територіальних відмінностей.

Зокрема, В. Томарева-Патлахова [7, с. 31–32] розглядає зміст всеосяжного зростання в контексті паритетного розвитку, а власне розвитку регіональної економічної системи. Так, насамперед, визначається паритетний розвиток, який передбачає досягнення певного відносного стану рівноваги всередині відкритої регіональної економічної системи за рахунок синергії в господарському комплексі, який представлений взаємозв'язками пріоритетних складових регіонального соціально-економічного розвитку та як результат зміни в економічній, соціальній, політичній, екологічній, науково-технічній сферах відповідно до поставлених цілей та відносно прогнозованих показників розвитку.

Водночас паритетний регіональний розвиток, на думку вченого, виявляється через отримання всеосяжного, інноваційного та інституціонального ефектів економічного зростання регіону. Всеосяжне економічне зростання регіону досягається завдяки забезпеченню рівного доступу населення до матеріальних та нематеріальних благ регіону, усуненню диспропорцій соціально-економічного стану населення з метою забезпечення стійкого паритетного розвитку економіки регіону.

Всеосяжний ефект визначають як імператив реалізації моделі паритетного регіонального розвитку, детермінантами якого можуть бути рівень зайнятості регіонів; рівень доходів населення регіонів; ступінь тісноти соціально-економічного, культурного й територіального зв'язку регіонів; рівень міграції висококваліфікованих кадрів науково-дослідної сфери [7, с. 141].

Підсумовуючи підходи до змісту всеосяжного економічного зростання на основі впливу сучасних закономірностей розвитку світової економіки та потреб української національної економіки, відзначимо, що всеосяжне економічне зростання варто розглядати з позиції досягнення соціально-економічного ефекту – стійкого рівня добробуту суспільства за рахунок його рівномірної участі у створенні національного доходу та зворотного для кожного члена суспільства результату в можливості задоволення своїх потреб, зайнятості та безпечного людського розвитку.

IV. Висновки

Економічний розвиток та економічне зростання потрібно розглядати як категорії еволюції національної економіки. Водночас категорія "економічне зростання" є показником ефективності соціально-економічної системи країни.

Новий світовий порядок та розвиток факторів виробництва вимагають нових показників оцінювання економічного зростання національної економіки. Класичні показники економічного зростання не відображають структури добробуту національної економічної системи.

Типи національних моделей економічного розвитку на основі інвестиційного, інвестиційно-інноваційного, інноваційного, сталого підходів розвитку змінили концепцією всеосяжного економічного зростання в контексті формування стратегії досягнення синергії економічного зростання економіки країни та масштабу стандартів життя країни.

Список використаної літератури

1. Дзензелюк К. В. Концепція інклюзивного зростання в антикризовому управлінні економікою [Електронний ресурс] / К. В. Дзензелюк. – Режим доступу: <https://conferencekneu.wordpress.com/2017/04/23/>.
2. Оголь Д. О. Економічне зростання: сутність, якість і стійкість / Д. О. Оголь // Актуальні проблеми економіки. Економічна теорія та історія економічної думки. – 2015. – № 2 (164). – С. 67–72.
3. Перспективы развития мировой экономики: циклический подъем, структурные изменения. Аналитическое резюме Международного Валютного Фонда. Апрель 2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imf.org/ru/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018>.
4. Піхняк Т. А. Сутність та типи економічного зростання / Т. А. Піхняк, І. С. Вінідіктова, Б. І. Кабаці // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.10. – С. 130–136.
5. Показатели достижения целей в области развития, сформулированных в Декларации тысячелетия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Home.aspx>.
6. Сімків Л. Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ / Л. Є. Сімків // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. – 2015. – Вип. 2 (4). – Ч. 1. – С. 66–70.
7. Томарева-Патлахова В. В. Концептуальні основи удосконалення державної політики соціально-економічного розвитку регіонів України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / В. В. Томарева-Патлахова; [Класичний приватний університет]. – Запоріжжя, 2017. – 494 с.

8. Landchovichina E. What is Inclusive Growth? [Electronic resource] / E. Landchovichina, S. Lundstrom, L. Garrido // The World Bank, 10 February, 2009. – P. 16. – Mode of access: <http://siteresources.worldbank.org/INTDEBTDEPT/Resources/4689801218567884549/WhatIsInclusiveGrowth20081230.pdf>.
9. The Global Competitiveness Report 2017–2018 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>.
10. The Inclusive Growth and Development Report 2018 [Electronic resource]. – Mode of access: www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf.
11. World Economic Outlook: Cyclical Upswing, Structural Change. April 2018. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/03/20/world-economic-outlook-april-2018>.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2017.

Рудь Ю. Л. Теоретические основы всеобъемлющего роста национальной экономики

В статье сформулированы предпосылки и тенденции современного цивилизационного развития экономики. Проанализированы новые подходы к оценке уровня экономического развития стран на основе методологии международных организаций (МВФ, ООН, ВЭФ). Определены типы экономического роста. Даны пояснения относительно содержания всеобъемлющего экономического роста.

Ключевые слова: экономическое развитие, экономический рост, всеобъемлющий экономический рост, устойчивое развитие, национальная экономика, конкурентоспособность, индекс всеобъемлющего развития, цели развития тысячелетия.

Rud Yu. Inclusive Growth Grounds of the National Economy

The author founds the preconditions and trends of modern civilization economic development. The article deals with the concept of economic development and economic growth as a category of evolution of the national economy. The article determines that economic growth is an important stage in the life cycle of the national economy development. The category of "economic growth" is an indicator of the effectiveness of the socio-economic system of the country is emphasized.

The author founds the preconditions and trends of modern civilization economic development. The goals of the civilization development in the new millennium are formulated. They are the elimination of extreme poverty and hunger, the provision of universal primary education, the promotion of gender equality and the empowerment of women, reduction of child mortality, improvement of maternity protection, the fight against AIDS, malaria and other diseases, ensuring environmental sustainability, forming a global partnership for development.

The author proves that the new world order and the development of factors of production require new indicators for assessing the economic growth of the national economy. One notes the classical indicators of economic growth do not reflect the structure of the welfare of the national economic system. The article analyzes new approaches to assessing the level of economic development of countries based on the methodology of international organizations (IMF, UN, WEF).

Types of economic growth are defined. The author offers to typify economic growth by signs: depending on what broader reproduction is taking place, there are: intensive and intensive economic growth; at the rates of increase of the main economic indicators: slow, steady and stormy; by duration and level of stability: evolutionary and revolutionary; in accordance with the current legislation: legal, shadow and criminal; by the nature of the interaction of the national and world economy: export-expansion, import and import substitution.

The types of national models of economic development based on investment, investment-innovation, innovation, sustainable development approaches changes the concept of comprehensive economic growth in the context of the formation of a strategy for achieving synergy of economic growth of the country's economy and the scale of the standards of life of the country.

The author identifies and explains the content of inclusive economic growth. The article determines the inclusive economic growth is achieved by ensuring equal access of the population to the material and intangible benefits, elimination of disproportions of the socioeconomic status of the population to ensure sustainable parity economy development.

The inclusive growth as the achievement of the level of development of the economy with high employment of the able-bodied population, which ensures "equalization" ("convergence", "unification") of social and territorial differences is defined.

Key words: economic development, economic growth, inclusive economic growth, sustainable development, national economy, competitiveness, inclusive development index, Millennium Development Goals.